

แนวทางการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรมเพื่อสื่อความหมายภูมิปัญญาท้องถิ่นของ ตลาดคู้งสำเภา จังหวัดชัยนาท

The Guideline for Cultural Landscape Management for Local Wisdom Interpretation in Kungsampao Market in Chainat Province

ลลิตีมา อังกรวัชรพันธุ์*

อัญชัยม์ ตัณฑเทศ*

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อสำรวจภูมิทัศน์วัฒนธรรม ทั้งด้านบริบทของชุมชน สภาพทางกายภาพ วัฒนธรรมและเอกลักษณ์ของตลาดคู้งสำเภา จังหวัดชัยนาท และเสนอแนวทางการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรม เพื่อการสื่อความหมายภูมิปัญญาท้องถิ่นสำหรับการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมโดยวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ ด้วยการเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง การสำรวจภาคสนาม การสัมภาษณ์เชิงลึก และการประชุมกลุ่มย่อยประกอบด้วยผู้นำชุมชน ผู้ประกอบการธุรกิจท่องเที่ยว และผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการจัดการท่องเที่ยว

ผลการศึกษาพบว่า ตลาดคู้งสำเภา จังหวัดชัยนาท มีภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์ทั้งด้านประวัติศาสตร์ของชุมชน วิถีชีวิตที่เอื้อกับระบบนิเวศ และมีการสืบทอดประเพณี วัฒนธรรมจากบรรพบุรุษ จากการวิเคราะห์คุณค่าทางวัฒนธรรมภายในชุมชน/แหล่งท่องเที่ยว ในด้านคุณค่าทางประวัติศาสตร์ คุณค่าทางสุนทรียศาสตร์ คุณค่าทางวิทยาศาสตร์ / การศึกษา และคุณค่าทางสังคม รวมถึงคุณค่าทางด้านความแท้ และความมีบูรณาภาพหรือความสมบูรณ์ ทั้งนี้ เสนอแนวทางการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรม

เพื่อสื่อความหมายภูมิปัญญาท้องถิ่นในตลาดคู้งสำเภา โดยการวางแผนปรับปรุงสภาพแวดล้อมและอนุรักษ์สถาปัตยกรรม โดยการปรับปรุงภูมิทัศน์และองค์ประกอบกายภาพเพื่อเพิ่มศักยภาพในการเป็นแหล่งท่องเที่ยวการส่งเสริม พื้นฟูกิจกรรม โดยการจัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวและฟื้นฟูเอกลักษณ์และภูมิปัญญาของชุมชน เพื่อสร้างสรรค์กิจกรรมท่องเที่ยวและส่งเสริมการค้าขายผลิตภัณฑ์จากภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อเสริมศักยภาพการท่องเที่ยวการประชาสัมพันธ์และให้ข้อมูลมรดกวัฒนธรรมเพื่อการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม โดยการจัดทำแผนที่เส้นทางท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมให้กับนักท่องเที่ยว สำหรับประชาสัมพันธ์และสื่อความหมายมรดกทางวัฒนธรรม ทั้งนี้คาดว่าจะช่วยส่งเสริมการตระหนักในคุณค่าของภูมิทัศน์วัฒนธรรมในชุมชนของคนในชุมชนและนักท่องเที่ยว และส่งเสริมความเข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างมรดกภูมิปัญญา กับสถานที่ เพื่อชุมชนจะได้รับประโยชน์จากการกำหนดพื้นที่มรดกทางวัฒนธรรม

คำสำคัญ: ภูมิทัศน์วัฒนธรรม / ภูมิปัญญาท้องถิ่น / มรดกทางวัฒนธรรม / คุณค่าทางวัฒนธรรม

*อาจารย์ประจำ คณะวัฒนธรรมสิ่งแวดล้อมและการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

Abstract

The research has objective to survey cultural landscape about the physical condition, culture and the identity in Kungsampao Market and propose cultural landscape management guidelines for local wisdom interpretation of cultural tourism.

The research presents qualitative research method. The data was collected by reviewing from the original document, surveying, in-depth interview and group discussion to collect data from the community leaders, the entrepreneur and the stakeholders. The results of the research found that Kungsampao Market has cultural landscape as history, way of life of local people, culture and tradition. The cultural landscape

values in the aspect of historical value, aesthetic value, scientific value, social value and also authenticity and integrity.

The cultural landscape management plan for Local Wisdom Interpretation are as follow : plan for maintenance the environment and architectural conservation, promote tourism activities as cultural and traditional tour project for the local product, promote and design the cultural heritage interpretation. The purposes of the cultural landscape management focuses on how to keep or protect the way of life, culture and nature.

Keywords: Cultural Landscape / Local Wisdom / Cultural Heritage / Cultural Significance

ความสำคัญของปัญหาการวิจัย

การเติบโตของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว ส่งผลให้สภาพแวดล้อมทางธรรมชาติสังคมและวัฒนธรรมในแหล่งท่องเที่ยวและภาพลักษณ์ของการท่องเที่ยวประสบปัญหา เนื่องจากระบบการจัดการท่องเที่ยวแบบเดิมที่มุ่งประโยชน์และความพึงพอใจแก่นักท่องเที่ยวเป็นหลักและคำนึงถึงแต่การขยายตัวทางเศรษฐกิจเป็นสำคัญจนส่งผลกระทบต่อทรัพยากรธรรมชาติสังคมและวัฒนธรรม (สมบัติ ประจวบตานต์, 2550) ผลจากการพัฒนาการท่องเที่ยว รวมถึงการพัฒนาเมืองที่ผ่านมามีสร้างความเสียหายให้กับธรรมชาติและสังคมเช่น ความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติการกระจายรายได้จากการท่องเที่ยวที่ไม่ได้ไปสู่ชาวบ้านในท้องถิ่น รวมถึงการเปลี่ยนแปลงของวิถีชีวิตในท้องถิ่น ทำให้เกิดกระแสของการพัฒนาแบบยั่งยืนซึ่งแนวคิดดังกล่าวถูกนำมาใช้เพื่อการจัดการการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติสังคมและวัฒนธรรมอย่างเหมาะสม รวมถึงการพัฒนาการท่องเที่ยวเพื่อการศึกษาเรียนรู้ความหลากหลายของธรรมชาติสังคมและวัฒนธรรมโดยการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนโดยมีการกระจายประโยชน์และตอบสนองความต้องการของผู้ที่อยู่ในพื้นที่หรือเจ้าบ้านอันนำไปสู่การพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

(เทิดชาย ช่วยบำรุง, 2552) องค์การสหประชาชาติ ได้เสนอแนวคิดให้ชุมชนโลกใช้มิติทางวัฒนธรรมเป็นพลังสำคัญในการพัฒนาประเทศ (สุทธิพร ปรีชา, 2551) โดยการกลับไปสู่รากเหง้าของตัวเอง โดยค้นหาสิ่งที่มีอยู่และนำมาฟื้นฟู ประยุกต์ สร้างสรรค์ใหม่บนรากฐานจากสิ่งเก่า เช่น การนำคุณค่าและเอกลักษณ์วัฒนธรรมมาประยุกต์ พัฒนา หรือสร้างสรรค์ในมิติเชิงพาณิชย์ อันจะส่งผลดีด้านเศรษฐกิจรวมถึงการนำมิติทางวัฒนธรรมมาเป็นกลไกในการพัฒนาเพื่อสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชนและสามารถปรับตัวเข้ากับการเปลี่ยนแปลงของแต่ละชุมชนแนวคิดเกี่ยวกับภูมิทัศน์วัฒนธรรม (Cultural Landscape) จึงถูกนำมาใช้เพื่อเพิ่มความเข้าใจในคุณค่าและความสำคัญของมรดกทางธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมของไทย (ภาสกร คำภู่, 2552) โดยเฉพาะพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวในเขตลุ่มน้ำเจ้าพระยาที่มีธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมที่มีเอกลักษณ์และเป็นที่ตั้งของชุมชนลุ่มน้ำเจ้าพระยา ได้แก่ จังหวัดชัยนาท

จังหวัดชัยนาทมีแม่น้ำเจ้าพระยาไหลผ่าน ซึ่งเป็นแหล่งน้ำสำคัญที่หล่อเลี้ยงชีวิตให้กำเนิดชุมชนและสังคม รวมทั้งก่อให้เกิดงานศิลปะและมรดกทางวัฒนธรรมสืบทอดถึงปัจจุบัน โดยปรากฏชุมชนที่สร้างบ้านเรือนอยู่ติดริมน้ำ

ที่มีประวัติความเป็นมาของพื้นที่ การทำมาหากิน วิถีชีวิต ริมน้ำกับประเพณีและความเชื่อ วิถีชีวิตกับศาสนา และวิถีชีวิตกับสถาปัตยกรรมริมน้ำ ตลอดจนวัฒนธรรมของชุมชน ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สืบทอดกันต่อมาซึ่งถือเป็นมรดกทางวัฒนธรรม (Cultural Heritage) และเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่มีชีวิต (Living Heritage) เนื่องจากเป็นภูมิทัศน์ที่สะท้อนให้เห็นการดำเนินชีวิตของผู้คนในท้องถิ่น ซึ่งนับเป็นทุนทางวัฒนธรรม อันเป็นผลรวมของมรดกทางวัฒนธรรมที่เป็นประวัติศาสตร์ สถาปัตยกรรม รูปทรงบ้านเรือน ขนบธรรมเนียมประเพณี ศาสนา วิถีชีวิตและภูมิปัญญาที่สามารถพัฒนาคุณค่าของทุนทางวัฒนธรรมด้วยการสร้างสรรค์ต่อยอดให้เกิดผลิตภัณฑ์และการบริการ เพื่อสร้างความเชื่อมโยงกับการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม อย่างไรก็ตาม จากสภาพการณ์ปัจจุบันที่ภูมิทัศน์ที่มีคุณค่าหรือเอกลักษณ์ของพื้นที่หลายแห่งถูกปรับเปลี่ยนสภาพไปจากเดิม ด้วยเหตุผลหรือปัจจัยด้านต่างๆ เช่น กิจกรรมเจ้าของพื้นที่ ความชำรุดทรุดโทรม ความต้องการในการพัฒนาพื้นที่และบริบทโดยรอบของพื้นที่ ซึ่งส่งผลต่อการรับรู้ถึงเอกลักษณ์และความหมายในพื้นที่เดิมลดลงหรือหายไป หรือกิจกรรมการท่องเที่ยวที่เกิดขึ้นในพื้นที่อาจส่งผลกระทบต่อภูมิทัศน์วัฒนธรรมได้

ตลาดคู้งลำภา จังหวัดชัยนาท เป็นชุมชนหนึ่งในบริเวณลุ่มน้ำเจ้าพระยา ที่มีความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะของความเป็นย่านการค้าเก่า หรือบ้านไม้เรือนแถวริมน้ำที่ยังคงหลงเหลืออยู่ด้วยองค์ประกอบของชุมชนที่มีภูมิทัศน์วิถีชีวิตริมน้ำที่สะท้อนการดำเนินชีวิตของคนในชุมชน ทำให้ตลาดคู้งลำภาสามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวเข้ามาในพื้นที่ ทั้งนี้ การขยายตัวของเมือง การค้าขายในชุมชนจากการท่องเที่ยว อาจส่งผลให้เกิดปัญหาต่อชุมชนทั้งปัญหาด้านสภาพแวดล้อมเสื่อมโทรม ชะยะมูลฝอย รูปแบบบ้านเรือนที่เปลี่ยนแปลงไป ทำให้เกิดการสูญเสียเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมเนื่องจากขาดแนวทางในการจัดการท่องเที่ยวที่เหมาะสม ทำให้เกิดการลดคุณค่าความแท้และดั้งเดิมของมรดกทางวัฒนธรรมของชุมชน เช่นเดียวกับชุมชนอัมพวา ซึ่งประสบปัญหาเอกลักษณ์เฉพาะของบ้านเรือนริมน้ำที่ลดลง ปัญหาความขัดแย้งภายในชุมชนและวิถีชีวิตแบบดั้งเดิมกำลังเลือนหายไปในที่สุด (วลัยลักษณ์ ทรงศิริ, 2554)

ดังนั้นการศึกษาภูมิทัศน์วัฒนธรรมของพื้นที่ โดยการศึกษาพื้นที่และลักษณะเฉพาะของชุมชน คุณค่าทางวัฒนธรรมของพื้นที่ที่จะสามารถสะท้อนให้เห็นเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ พัฒนาการของพื้นที่ ศิลปวัฒนธรรม ปรัชญาการดำรงวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นในพื้นที่นั้นๆ เพื่อนำไปสู่การเสนอแนวทางการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรมเพื่อสื่อความหมายภูมิปัญญาท้องถิ่น ทำให้นักท่องเที่ยวได้เรียนรู้วัฒนธรรม วิถีชีวิต และคุณค่าความสำคัญของพื้นที่และลดผลกระทบที่จะเกิดจากนักท่องเที่ยวได้ นอกจากนี้ยังช่วยส่งเสริมและสร้างจิตสำนึกให้มีความหวงแหนมรดกทางวัฒนธรรมของคนในท้องถิ่น การอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม เอกลักษณ์สถาปัตยกรรมท้องถิ่น และสิ่งแวดล้อม เพื่อเป็นการก้าวเดินไปข้างหน้าโดยไม่สูญเสียเอกลักษณ์ หรือความเป็นตัวของตัวเองบนเส้นทางของการพัฒนา ตลอดจนเสริมศักยภาพด้านการท่องเที่ยวภายในท้องถิ่นให้ยั่งยืนต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อสำรวจภูมิทัศน์วัฒนธรรมของตลาดคู้งลำภา ทั้งด้านบริบทของชุมชน สภาพทางกายภาพ วัฒนธรรม และเอกลักษณ์ของพื้นที่
2. เพื่อเสนอแนวทางการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรมเพื่อสื่อความหมายภูมิปัญญาท้องถิ่นสำหรับการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม

กรอบแนวคิดการวิจัย

ผู้วิจัยสร้างกรอบแนวคิดการวิจัยเพื่อสำรวจภูมิทัศน์วัฒนธรรม ทั้งด้านบริบทของชุมชน สภาพทางกายภาพ ประวัติศาสตร์ของพื้นที่ และเอกลักษณ์ของพื้นที่ การประเมินคุณค่าของภูมิทัศน์วัฒนธรรมของพื้นที่ และเสนอแนวทางการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรมเพื่อสื่อความหมายภูมิปัญญาท้องถิ่นของตลาดคู้งลำภา จังหวัดชัยนาท จากการสังเคราะห์แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับภูมิทัศน์วัฒนธรรม ได้แก่ 1) องค์ประกอบของภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่ประกอบขึ้นมาเป็นภูมิทัศน์วัฒนธรรม คือ องค์ประกอบด้านกายภาพ ได้แก่ รูปแบบการตั้งถิ่นฐาน พื้นที่เกษตรกรรม อาคาร สิ่งก่อสร้างองค์ประกอบด้านสังคม / เศรษฐกิจ ได้แก่ รูปแบบการใช้ประโยชน์ที่ดิน เศรษฐกิจ

ชุมชน วิถีชีวิต ภูมิปัญญาท้องถิ่น วัฒนธรรม ประเพณี และองค์ประกอบด้านประวัติศาสตร์ ได้แก่ เหตุการณ์สำคัญทางประวัติศาสตร์ ตำนานในท้องถิ่น บุคคลสำคัญ (National Park Service อ้างใน Lennon, Mathews and Associates, 1996) 2) การประเมินคุณค่าของ ภูมิทัศน์วัฒนธรรม โดยใช้เกณฑ์พิจารณาจากแนวคิด ของภูมิทัศน์วัฒนธรรมและมรดกทางวัฒนธรรมจาก กฎบัตรเบอร์รา (Burra Charter, 1999) ของ ICOMOS Australia ได้แก่

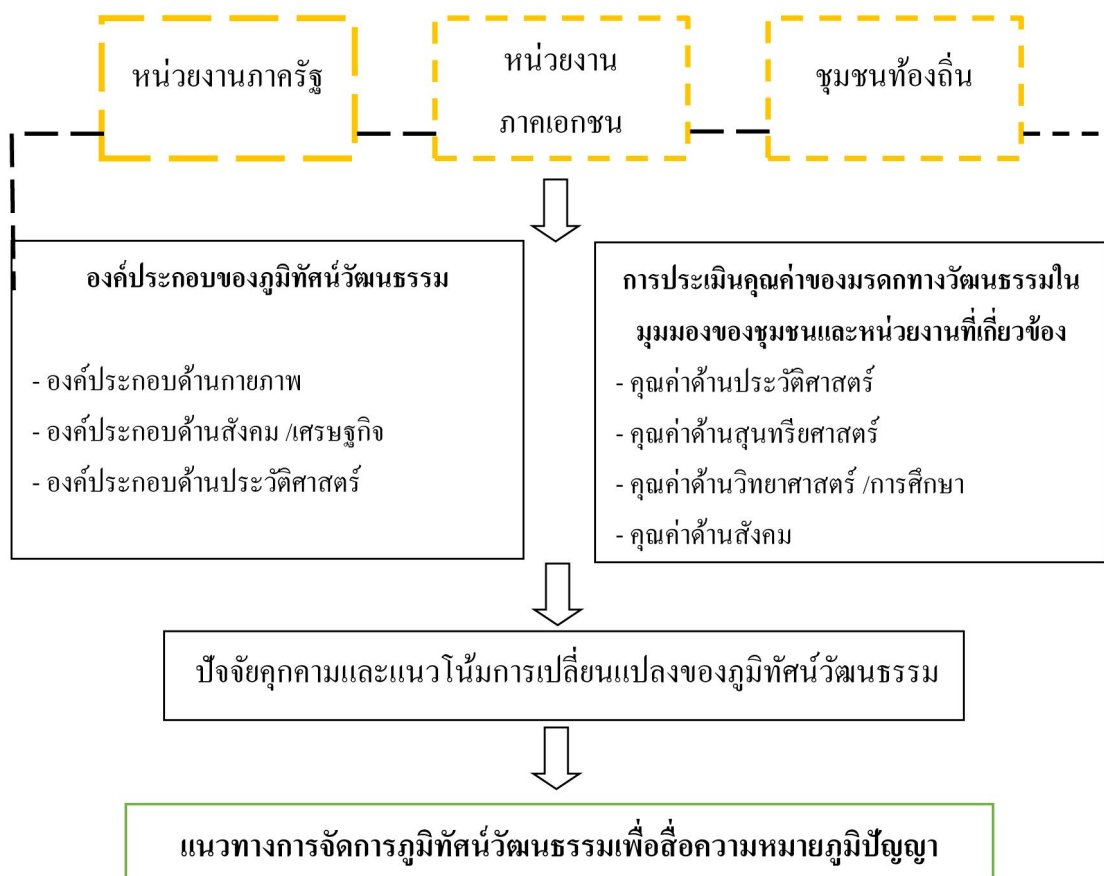
- คุณค่าด้านสุนทรียศาสตร์ หมายถึง การรับรู้ การวัดได้ด้วยรูปร่าง ขนาด สี พื้นผิว วัสดุ ทั้งลักษณะ ทางธรรมชาติหรือลักษณะทางสถาปัตยกรรมที่สวยงาม ก่อให้เกิดความประทับใจ

- คุณค่าด้านประวัติศาสตร์ ซึ่งเกี่ยวข้องกับพื้นที่ ทางประวัติศาสตร์ เหตุการณ์ กิจกรรมที่สะท้อนความ สำคัญในอดีต

- คุณค่าด้านวิทยาศาสตร์ / วิชาการ มีความ สำคัญที่เกี่ยวข้องกับความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี หรือ ความสำคัญที่แสดงถึงการมองเห็นประโยชน์จากการศึกษา ชุมชน

- คุณค่าด้านสังคม เกิดจากพื้นที่ที่มีความเชื่อทาง ศาสนา ด้านการเมือง ความรู้สึกรำลึกถึงวัฒนธรรมของ คนส่วนใหญ่หรือคนกลุ่มน้อย

3) แนวคิดการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรม (Pregil and Volkman, 1993 อ้างใน สำนักงานคณะกรรมการ วัฒนธรรมแห่งชาติและคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2549) สรุปได้ว่าระบบการอนุรักษ์ ประกอบด้วยการศึกษาพื้นที่โดยละเอียด การค้นหาความ สำคัญของพื้นที่ที่มีต่อชุมชนการศึกษาคุณค่าของพื้นที่ เพื่อแปลความหมายแสดงให้สังคมรับรู้การกำหนดขอบเขต พื้นที่สงวนรักษาและพื้นที่พัฒนา และการกำหนดกลยุทธ์ ในการอนุรักษ์พื้นที่

วิธีการดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพโดยการสำรวจและเก็บข้อมูลในตลาดคู้งลำภา ตำบลคู้งลำภา อำเภอมโนรมย์ จังหวัดชัยนาท โดยมีวิธีดำเนินการวิจัยดังนี้

ประชากรใช้ในการศึกษา คือ หน่วยงาน องค์การที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวในจังหวัดชัยนาท ได้แก่ หน่วยงานภาครัฐ คือ สำนักงานท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัดชัยนาท องค์การบริหารส่วนตำบล ภาคเอกชน คือ ผู้ประกอบการท้องถิ่น ผู้นำชุมชน และชาวบ้านในชุมชน

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ได้แก่ ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทางการท่องเที่ยว โดยการวิเคราะห์ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียจากการศึกษาระบบเพื่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรม (สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, 2548) กำหนดกลุ่มผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการจัดการสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรม เป็น 3 กลุ่ม คือ 1) กลุ่มหน่วยงานภาครัฐ 2) กลุ่มหน่วยงานส่วนท้องถิ่น เช่น องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น สำนักงานจังหวัด 3) กลุ่มองค์กรอิสระและประชาชนทั่วไปโดยการเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ได้แก่ ผู้อำนวยการและเจ้าหน้าที่สำนักงานการท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัดชัยนาทจำนวน 2 คน นายกองค์การบริหารส่วนตำบลและเจ้าหน้าที่องค์การบริหารส่วนตำบล จำนวน 2 คน ผู้นำชุมชนจำนวน 1 คน ผู้ประกอบการท้องถิ่นจำนวน 2 คน ปราชญ์ชาวบ้าน และชาวบ้านในชุมชนจำนวน 3 คน รวมทั้งสิ้น 10 คน

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

- 1) แบบสำรวจภูมิทัศน์วัฒนธรรม กล้องถ่ายรูปดิจิทัล แผนที่พื้นฐาน
- 2) แบบประเมินคุณค่าของภูมิทัศน์วัฒนธรรม ซึ่งเกณฑ์การประเมินคุณค่าภูมิทัศน์วัฒนธรรม โดยได้ประยุกต์แนวคิดของภูมิทัศน์วัฒนธรรมและมรดกทางวัฒนธรรมจากกฎบัตรเบอร์รา (Burra Charter, 1999) ของ ICOMOS Australia ได้แก่ คุณค่าด้านประวัติศาสตร์ คุณค่าด้านสุนทรียศาสตร์คุณค่าด้านวิทยาศาสตร์ / การศึกษา คุณค่าด้านสังคม รวมถึงคุณค่าความแท้ (Authenticity) และคุณค่าความสมบูรณ์ (Integrity)

3) แบบสัมภาษณ์เชิงลึกแบบกึ่งโครงสร้าง (Semi Structure In-depth Interview) ที่ครอบคลุมวัตถุประสงค์ของการวิจัย โดยการสัมภาษณ์เจ้าหน้าที่ ตัวแทนการท่องเที่ยวภาคเอกชน ผู้นำชุมชนและชาวบ้านในชุมชนในพื้นที่วิจัยในจังหวัดชัยนาท โดยสัมภาษณ์ในประเด็นเกี่ยวกับข้อมูลประวัติศาสตร์ของพื้นที่ความหลากหลายทางวัฒนธรรมและความคิดเห็นของชุมชนต่อการอนุรักษ์และการพัฒนาเพื่อการท่องเที่ยว

วิธีเก็บรวบรวมข้อมูล

1) การศึกษาข้อมูลทุติยภูมิจากแหล่งข้อมูลต่างๆ เกี่ยวกับแนวคิดหลักการของการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรมจัดทำแบบสำรวจเพื่อระบุพื้นที่สำรวจเบื้องต้น ได้แก่ ข้อมูลสภาพทั่วไปของพื้นที่ข้อมูลด้านประวัติศาสตร์ของพื้นที่ภาพถ่ายชุมชนในอดีต แผนที่ ภาพถ่ายทางอากาศ ทั้งในอดีตและปัจจุบัน

2) การสำรวจภาคสนาม และการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (Non-participant Observation) โดยการสำรวจภาคสนามเกี่ยวกับภูมิทัศน์วัฒนธรรมในพื้นที่วิจัยเกี่ยวกับลักษณะและสภาพโดยรวมของพื้นที่ (Existing Condition) ลักษณะของภูมิทัศน์ทางธรรมชาติที่โดดเด่นประวัติศาสตร์ของพื้นที่สภาพสังคมเศรษฐกิจความเชื่อเอกลักษณ์ต่างๆ และประเภทของการใช้สอยพื้นที่ในปัจจุบัน

3) การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) โดยทำการเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจงโดยกำหนดการสัมภาษณ์กับผู้นำชุมชนจำนวน 1 คน ผู้อำนวยการและเจ้าหน้าที่สำนักงานการท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัดชัยนาทจำนวน 2 คน นายกองค์การบริหารส่วนตำบลและเจ้าหน้าที่องค์การบริหารส่วนตำบล จำนวน 2 คน ผู้ประกอบการท้องถิ่น จำนวน 2 คน ปราชญ์ชาวบ้านที่ได้รับการแนะนำจากนายกองค์การบริหารส่วนตำบล 1 คน และชาวบ้านในชุมชน จำนวน 2 คน รวมทั้งสิ้น 10 คน

4) การจัดประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group) กับภาคีที่เกี่ยวข้องเพื่อระดมความคิดเห็นเกี่ยวกับแนวทางการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรมจำนวน 1 วัน ที่ตลาดคู้งลำภา จังหวัดชัยนาท ซึ่งคัดเลือกโดยวิธีแบบเจาะจงประกอบด้วย ผู้นำชุมชนชาวบ้าน ผู้ประกอบการธุรกิจการค้าในท้องถิ่น และตัวแทนองค์การบริหารส่วนตำบล

จำนวน 10 คน โดยการนำเสนอข้อมูลที่ผู้วิจัยได้รวบรวมเกี่ยวกับคุณค่าของมรดกทางวัฒนธรรมในชุมชน / แหล่งท่องเที่ยว เพื่อให้กลุ่มตัวอย่างได้ใช้เป็นข้อมูลในการร่วมระดมความคิดเพื่อนำไปวางแผนจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรมเพื่อสื่อความหมายภูมิปัญญาท้องถิ่น

การวิเคราะห์ข้อมูล

1) วิเคราะห์ข้อมูลจากการสำรวจ การสังเกตในพื้นที่วิจัย และการสัมภาษณ์เชิงลึก โดยการจัดการข้อมูลด้วยการกำหนดรหัสของข้อมูลและแปลความหมายข้อมูลโดยการวิเคราะห์เนื้อหาข้อความที่สัมพันธ์เชื่อมโยงกันเพื่อระบุคุณค่าของมรดกทางวัฒนธรรมในพื้นที่ ประกอบด้วยคุณค่าทางประวัติศาสตร์ คุณค่าทางสุนทรียศาสตร์ คุณค่าทางวิทยาศาสตร์ / การศึกษา และคุณค่าทางสังคม และเพื่อการจัดทำแผนที่วัฒนธรรมเพื่อนำมาใช้ในการประชุมกลุ่มย่อย

2) การวิเคราะห์ข้อมูลจากการประชุมกลุ่มย่อย โดยรวบรวมข้อมูลเพื่อนำเสนอผลการศึกษาโดยการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) โดยการพรรณนาข้อค้นพบในประเด็นปัจจัยคุกคามและแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงของภูมิทัศน์วัฒนธรรมเพื่อระดมความคิดเห็นเกี่ยวกับแนวทางการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรม เพื่อสื่อความหมายภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

สรุปผลการวิจัย

ผู้วิจัยได้ใช้วิธีการศึกษาโดยการเก็บรวบรวมข้อมูลปฐมภูมิ และข้อมูลทุติยภูมิและจากการสัมภาษณ์ผู้นำชุมชนทั้งนี้ด้านบริบทของชุมชน สภาพทางกายภาพ วัฒนธรรม และเอกลักษณ์ของพื้นที่ พบว่าตลาดคู้งลำเภา มีองค์ประกอบของภูมิทัศน์วัฒนธรรมทั้งด้านกายภาพ ด้านสังคม ด้านเศรษฐกิจ และด้านประวัติศาสตร์ ดังนี้

ประวัติความเป็นมา การตั้งถิ่นฐาน และพัฒนาการของพื้นที่ตลาดคู้งลำเภาน่าจะมีการตั้งถิ่นฐานโดยชาวไทยและชาวจีนที่อพยพตั้งถิ่นฐานตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 3 สันนิษฐานว่าชาวจีนอพยพในเมืองชัยนาทมีตั้งแต่ในสมัยรัชกาลที่ 1 - รัชกาลที่ 2 ซึ่งกระจายตัวอยู่แถวตัวเมืองชัยนาท ประกอบอาชีพเพาะปลูก หรือค้าขายเล็กๆ น้อยๆ เมื่อถึงสมัยรัชกาลที่ 3 ชาวจีนอพยพได้เพิ่มขึ้นจนมี

การแต่งตั้งนายอำเภอจีน จางวางจีน เพื่อช่วยควบคุมดูแลชาวจีน การมีตำแหน่งนายอำเภอจีนและจางวางจีนในเมืองชัยนาทในสมัยรัชกาลที่ 3 สะท้อนให้เห็นว่าในช่วงปลายสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น มีชาวจีนมากพอและตั้งหลักแหล่งกระจายขึ้นมาตามลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา หลังจากการทำสนธิสัญญาเบาริง ทำให้เมืองชัยนาทเติบโตขยายตัวตามความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจโดยเฉพาะการค้าข้าว (ศุภรัตน์ เลิศพาณิชย์กุล, 2531) หลังจากนั้นชาวจีนส่วนใหญ่นักประกอบอาชีพเป็นพ่อค้าขาย ขึ้นล่องซื้อข้าวเปลือกและสินค้าอุปโภคบริโภคอื่นๆ ที่ใช้ในชีวิตรประจำวันชุมชนคู้งลำเภาในอดีตเป็นเมืองท่าขนาดเล็กในระดับชุมชนชนบท และเป็นเมืองท่าจอดพักเรือที่สำคัญเนื่องจากเป็นคู้งน้ำกว้างใหญ่เป็นชุมชนโบราณที่มีวิถีชีวิตที่ผูกพันกับแม่น้ำเจ้าพระยา โดยอาศัยลำแม่น้ำเจ้าพระยาเป็นเส้นทางหลักในการคมนาคมและเจริญรุ่งเรืองในยุคสมัยที่ยังมีการค้าขายทางน้ำอยู่ เนื่องจากสมัยก่อนการเดินทางเรือส่งสินค้าเป็นกิจกรรมที่สำคัญมาก ทำให้เกิดการขยายตัวของชุมชนเกิดเป็นตลาดขึ้น ชาวจีนแต่จิวและจีนไหหลำที่มาตั้งรกรากที่นี่จะอาศัยอยู่บริเวณหัวตลาดและท้ายตลาด บริเวณตลาดใช้เป็นท่าจอดพักเรือที่สำคัญของภาคกลาง เรือบรรทุกสินค้าต่างๆ ที่ขึ้นล่องมาตามแม่น้ำเจ้าพระยามักจะมาจอดแวะพักที่ท่าแห่งนี้ นอกจากนี้ยังมีท่าข้าวสำหรับรับส่งข้าว ซึ่งมีชาวจีนบางส่วนประกอบอาชีพหาบข้าว เรือสินค้าที่มาขึ้นล่องส่วนใหญ่มาจากกรุงเทพฯ อยุธยา อ่างทอง สิงห์บุรี และมาแวะพักอยู่ที่นี่ บริเวณนี้จึงกลายเป็นจุดพักเรือ จากนั้นเรือจึงเดินทางต่อจากคู้งลำเภาไปยังนครสวรรค์ พิจิตร ขาล่องลงมาก็จะแวะพักที่นี่เช่นกัน ความเจริญของชุมชนคู้งลำเภาทำให้มีการสร้างโรงแรมเคียงส่งภายในตลาดคู้งลำเภาเพื่อเป็นโรงแรมที่รองรับพ่อค้าเรือลำเภาที่มาพักที่นี่ นอกจากนี้บริเวณคู้งลำเภายังเป็นท่าเรือโดยสาร โดยมีเรือเมล์ขึ้นเดียว เรือ เรือแดง ให้บริการเดินเรือจากคู้งลำเภาเข้ากรุงเทพฯ ใช้เวลาประมาณ 3 วัน เรือเมล์พวกนี้เลิกกิจการไปประมาณ 50 กว่าปีที่แล้ว ภายหลังเมื่อการคมนาคมเปลี่ยนจากทางน้ำมาเป็นทางบก มีการสร้างถนนเข้ามาในชุมชน ได้ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของวิถีชีวิตทำให้การขนส่งสินค้าและผู้โดยสารใช้รถยนต์เป็นพาหนะโดยมีถนนพหลโยธินเป็นเส้นทางหลักที่ใช้ในการคมนาคม สภาพเศรษฐกิจและการค้าของคู้งลำเภาที่เคยรุ่งเรืองจึงซบเซาลง

ลักษณะทางกายภาพ

จากการสำรวจ การสังเกต และสัมภาษณ์ผู้นำชุมชน ชาวบ้าน พบว่า คຸ້ງลำภา เป็นชุมชนที่ตั้งถิ่นฐานบนที่ราบลุ่ม ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของที่ราบลุ่มเจ้าพระยาที่เกิดจากการทับถมของตะกอนลำน้ำ มีแม่น้ำเจ้าพระยาไหลผ่านทางด้านทิศตะวันตก พื้นที่ใกล้เคียงกับตลาดคຸ້ງลำภา ประกอบด้วยเกาะที่มีชาวบ้านอยู่อาศัย 2 เกาะ ได้แก่ เกาะเทพี ซึ่งมีหมู่บ้านตั้งอยู่จำนวน 3 หมู่บ้าน ในอดีตเป็นที่ตั้งของอู่ต่อเรือในยุคการค้าทางน้ำ ปัจจุบันเป็นอู่รับซ่อมเรือ ชาวบ้านบนเกาะส่วนหนึ่งทำสวนส้มโอ มีทั้งพันธุ์มโนรมย์ และขาวแตงกวา และเกาะคຸ້ງลำภาชาวบ้านเรียกว่า "เกาะน้ำไหลทรายมูล" คือ เกาะที่น้ำพัดพาเอาความอุดมสมบูรณ์ของดินมารวมไว้ ทำให้พื้นที่มีความอุดมสมบูรณ์เหมาะใน

การเพาะปลูกที่เติบโตสอดคล้องกับระบบนิเวศ และเป็นอาชีพหลักของชาวบ้านบนเกาะ บนเกาะคຸ້ງลำภามีประชากรอาศัยอยู่ประมาณ 29 ครัวเรือน พื้นที่ส่วนใหญ่ใช้ในการทำไร่ข้าวโพด ปลูกผักคะน้า กวางตุ้ง ส่งขายไปยังตลาดมโนรมย์และตลาดในอุทัยธานี

บริเวณที่แม่น้ำเจ้าพระยาบรรจบกับแม่น้ำสะแกกรังทำให้เกิดเป็นแม่น้ำสองสี และเป็นลักษณะภูมิประเทศที่เอื้อให้เกิดการยังชีพด้วยการเลี้ยงปลาในกระชัง พันธุ์ปลาส่วนใหญ่ ได้แก่ ปลานิล ปลาตะกิม ปลากระด้าง และปลาแรด จะเห็นได้ว่าความสัมพันธ์ของระบบนิเวศในภาพรวมนั้นเป็นพื้นฐานปัจจัยหลักที่ทำให้ชาวบ้านเรียนรู้และปรับสภาพแวดล้อมเพื่อการยังชีพ

รูปที่ 1-2 การปลูกไร่ข้าวโพดและการเลี้ยงปลาในกระชังบนเกาะคຸ້ງลำภา

ลักษณะทางสังคม และเศรษฐกิจของพื้นที่

จากการสังเกต และสัมภาษณ์ผู้นำชุมชน ชาวบ้านพบว่า ประชาชนในชุมชนคຸ້ງลำภาส่วนใหญ่เป็นคนท้องถิ่นที่อยู่อาศัยสืบต่อกันมาหลายชั่วอายุคน จึงมีลักษณะความเป็นเครือญาติ มีการอพยพย้ายถิ่นบ้างเพื่อไปประกอบอาชีพนอกชุมชน สภาพแวดล้อมของเรือนแถวไม้ในตลาดคຸ້ງลำภาส่วนใหญ่ยังคงรักษารูปแบบเดิมไว้ บ้านเรือนไม้ปลูกติดต่อกันเรียงเป็นแถวยาวทั้ง 2 ข้าง ขนานกับแม่น้ำเจ้าพระยา ตามรูปร่างของพื้นที่มีลักษณะแคบยาวตามแนวแม่น้ำ เรือนแถวไม้ส่วนใหญ่เป็นเรือนไม้สูง 1 ชั้น และ 2 ชั้น ประตูลานเป็นประตูแบบบานพับที่ยังคงไว้ซึ่งวัสดุก่อสร้างที่เหมาะสมกับอาคารและก่อให้เกิดลักษณะเด่นทางภูมิทัศน์ ปัจจุบันเรือนไม้เหล่านี้ ยังเป็นย่านพักอาศัย

ของชาวไทยเชื้อสายจีน ยังคงมีร้านค้าขายของชำ ขายอุปกรณ์เครื่องมือทางการเกษตร ร้านขายอาหาร และร้านเสริมสวย นอกจากนี้ปัจจุบันยังมีประโยชน์ใช้สอยใหม่ในการส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยการจัดเป็นถนนคนเดินตลาดคຸ້ງลำภาขึ้น

คุณค่าทางวัฒนธรรมของตลาดคຸ້ງลำภา คณะผู้วิจัยและชุมชนร่วมกันเก็บข้อมูลและวิเคราะห์คุณค่าทางวัฒนธรรมในด้านต่างๆ ดังนี้

1) คุณค่าทางประวัติศาสตร์ คຸ້ງลำภา มีคุณค่าในแง่ที่ตั้งของชุมชนชาวจีนและชาวไทยที่อพยพมาตั้งถิ่นฐานตั้งแต่สมัยรัตนโกสินทร์ดังปรากฏหลักฐานด้านวัฒนธรรมของชาวจีนในคຸ້ງลำภา คือ ศาลเจ้าพ่อกวนอู ซึ่งเป็นศาลเจ้าเก่าแก่ที่อยู่คู่กับชุมชนคຸ້ງลำภาและชาวมโนรมย์มา เป็นระยะเวลายาวนานกว่า 200 ปี โดยเป็นศาลเจ้าที่เก่าแก่

เป็นลำดับที่ 3 ในประเทศไทย จากหลักฐานที่ปรากฏมีจารึกตัวอักษรจีนไว้บนหลังคาของศาลระบุปีสร้าง ในฤดูหนาวของปี ค.ศ.1836 (พ.ศ. 2379) ชาวบ้านประกอบอาชีพที่สัมพันธ์กับระบบนิเวศและสภาพแวดล้อม คือการเพาะปลูกและการค้า สอดคล้องกับตำนานของชื่อเรียกคู้งลำภา ที่กล่าวว่าในสมัยนั้นมีเรือสินค้าขนาดใหญ่ได้บรรทุกสินค้ามาเต็มลำเรือเพื่อที่จะนำมาค้าขายกับเมืองท่าต่างๆ ซึ่งประจวบเหมาะกับการเป็นช่วงหน้าน้ำหลากไหลแรงมาก และลำน้ำเจ้าพระยามีบริเวณนั้นเป็นลักษณะท้องคู้ง ซึ่งเป็นโค้งแคบๆ จึงเป็นเหตุทำให้เรือบรรทุกสินค้าขนาดใหญ่ดังกล่าวได้อับปางลงบริเวณคู้งน้ำแห่งนี้ จึงเป็นคำเรียกขานกันมาจนถึงทุกวันนี้ว่า "คู้งลำภา" คู้งลำภาเป็นชุมชนที่มีผู้อยู่อาศัยอย่างต่อเนื่องยาวนานมากกว่า 100 ปี ที่ตั้งอยู่ระหว่างเส้นทางสัญจรทางน้ำของผู้คนและการค้าตั้งแต่อดีต ทำให้ตลาดคู้งลำภามีความสำคัญเชิงพื้นที่ในอดีตที่ถือเป็นเมืองท่าที่สำคัญของการคมนาคมขนส่งสินค้าและการสัญจรไปมาของประชาชน โดยอาศัยลำแม่น้ำเจ้าพระยาเป็นเส้นทางหลักในการคมนาคม บรรทุกสินค้าและคนโดยสาร

จากจังหวัดนครสวรรค์มาตามลำน้ำเจ้าพระยา และจากจังหวัดอุทัยธานีตามลำน้ำท่าจีนออกทางปากคลองมะขามเฒ่า จะมาจอดพักรอผู้โดยสารและขนส่งสินค้าเข้ากรุงเทพฯ นอกจากนี้ยังมีพัฒนาการของตลาดบกริมแม่น้ำเจ้าพระยาเรื่อยมาจนปัจจุบัน

2) คุณค่าทางสุนทรียศาสตร์ การปรากฏทัศนียภาพที่มีลักษณะของการรวมกลุ่มอาคารเรือนแถวไม้พื้นดินและบ้านเรือนพื้นดิน ซึ่งเคยใช้เป็นแหล่งค้าทางน้ำกระจายตามแนวแม่น้ำเจ้าพระยา ที่มีโครงสร้าง รูปแบบและวัสดุที่กลมกลืนกับธรรมชาติสร้างความกลมกลืนในพื้นที่ความงามทางธรรมชาติของพื้นที่ที่มีแม่น้ำเจ้าพระยาไหลผ่านทางด้านตะวันตก และบริเวณที่แม่น้ำเจ้าพระยาบรรจบกับแม่น้ำสะแกกรัง ทำให้เกิดเป็นแม่น้ำสองสี คือ สีเขียวและสีแดงขุ่น การตั้งถิ่นฐานบนฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยา และการตั้งถิ่นฐานบนเกาะเทโพและเกาะคู้งลำภาสะท้อนหลักฐานทางกายภาพของภูมิทัศน์ที่เกิดจากการปรับตัวตามสภาพภูมิประเทศและระบบนิเวศทางธรรมชาติ

รูปที่ 3-4 สภาพเรือนไม้ 1 ชั้นและ 2 ชั้น ภายในตลาดคู้งลำภา

ความสวยงามของศาลเจ้าพ่อท้าวท้าวที่ยังคงรักษา รูปแบบศิลปะจีนแบบดั้งเดิมเอาไว้ วัสดุก่อสร้างส่วนใหญ่เป็นไม้แกะสลักด้วยมือ และภาพเขียนวัสดุก่อสร้างจากเมืองจีน ทักษะภูมิปัญญาของช่างในสมัยรัชกาลที่ 3 ในการสร้างโดยให้ด้านล่างของเสาทุกต้นจะมีไม้ท่อนซุงยาวตลอดเป็นคานรองรับเพื่อป้องกันการทรุดตัวของอาคาร และการประกอบโครงสร้างเครื่องบนโดยไม่ใช้ตะปู

3) คุณค่าทางวิทยาศาสตร์ / การศึกษา ชุมชนคู้งลำภาแฝงภูมิปัญญาในการเลือกที่ตั้งของชุมชน ภูมิปัญญา

ในการสร้างบ้านเรือนติดต่อกันไปตลอดแนวถนนซึ่งทอดยาวไปตามแม่น้ำเจ้าพระยา รวมถึงภูมิปัญญาในการเพาะปลูกส้มโอพันธุ์ขาวแตงกวา ซึ่งมีแหล่งกำเนิดบริเวณริมฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยา ในเขตตำบลคู้งลำภา อำเภอโมโนมย์ ที่สร้างชื่อเสียงให้กับจังหวัดชัยนาทและเป็นสมบัติคู่เมืองชัยนาท

4) คุณค่าทางสังคม ศาลเจ้าพ่อท้าวท้าวเป็นงานศิลปะสถาปัตยกรรมที่เป็นผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นจากความศรัทธาของคนชาวจีนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ตั้งแต่อดีต และสืบต่อ

ความเชื่อและศรัทธาผ่านรุ่นต่อรุ่นจนถึงปัจจุบัน แสดงถึงการอยู่อาศัยร่วมกันระหว่างชาวไทยและชาวไทยเชื้อสายจีน ชุมชนยังคงรักษาขนบธรรมเนียมดั้งเดิม เช่น การกราบไหว้เทพเจ้าและบรรพบุรุษ รวมถึง "ศาลแห่งความยุติธรรม" ซึ่งเป็นพื้นที่เพื่อให้ลูกหลานชาวจีนได้ทำความเคารพสักการะโหงวโล้ว ตามเรื่องราวในประวัติศาสตร์จีน ความเชื่อเกี่ยวกับเทพเจ้ากวนอูและถ้ามังกรในเรื่องของความร่มเย็นเป็นสุขของคนในชุมชน

จากนั้นมีการทำแผนที่วัฒนธรรม หรือแผนที่มรดกทางวัฒนธรรม ซึ่งเป็นสิ่งที่เกี่ยวข้องกับการแสดงตัวตนของชุมชน และการบันทึกข้อมูลเกี่ยวกับทรัพยากรวัฒนธรรมในพื้นที่ จากการสำรวจภาคสนามร่วมกับตัวแทนชุมชนและการสัมภาษณ์เชิงลึก และการศึกษาคุณค่าของพื้นที่เพื่อแปลความหมายให้ชุมชนรับรู้ โดยมีขั้นตอนในการแปลความหมายข้อมูลเพื่อระบุในแผนที่ คือ 1) การสรุปคุณลักษณะสำคัญ โดยครอบคลุมด้านสิ่งแวดล้อมมนุษย์ (Built Environment) ครอบคลุมองค์ประกอบทางกายภาพ เช่น สถาปัตยกรรม ศาสนสถาน อาคารพักอาศัย และสิ่งก่อสร้างด้านสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ (Natural Environment) และด้านประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมและมรดกวัฒนธรรม (Intangible Environment) 2) การระบุแหล่งมรดกทางวัฒนธรรม เพื่อเป็นเครื่องมือในการสื่อความหมายมรดกทางวัฒนธรรม

จากการสำรวจภาคสนามสภาพทางกายภาพปัจจุบันของพื้นที่และการสัมภาษณ์เชิงลึกและการประชุมกลุ่มย่อยกับผู้นำชุมชน และผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการจัดการท่องเที่ยว พบว่าปัจจัยคุกคามและแนวโน้มการเปลี่ยนแปลง ได้แก่

1) ความเสี่ยงและภัยคุกคามต่อคุณค่าความสำคัญ ได้แก่ การพัฒนาพื้นที่โดยรอบชุมชน การขายบ้านและที่ดิน การย้ายถิ่นของคนในชุมชนเพื่อไปประกอบอาชีพนอกพื้นที่ ทำให้วิถีชีวิตดั้งเดิมเช่นวิถีการค้าในชุมชนค่อยๆ หดหายไป ทำให้ยากในการรักษาวินัยชีวิตดั้งเดิมในพื้นที่ได้

2) ความเสี่ยงต่อองค์ประกอบทางกายภาพ เช่น แนวโน้มการสูญสลายของบ้านเรือนพื้นถิ่น เนื่องจากความทรุดโทรมตามกาลเวลา และการเปลี่ยนแปลงบ้านเรือนเป็นอาคาร ตึกแถว

3) ความขัดแย้งของคนในชุมชนท้องถิ่นในการดูแลรักษา หรือขาดการเล็งเห็นความสำคัญต่อมรดกทาง

วัฒนธรรมในชุมชน/แหล่งท่องเที่ยว รวมถึงความสับสนกันของคนในชุมชนเปลี่ยนไปจากการเปลี่ยนแปลงเป็นสังคมเมือง ทำให้ขาดการปฏิสัมพันธ์ระหว่างกัน

4) การมุ่งเน้นการพัฒนาในด้านเศรษฐกิจการค้ามากเกินไป จนทำให้เอกลักษณ์เฉพาะของพื้นที่ถูกแปรเปลี่ยน

5) หน่วยงานภาครัฐไม่ได้กำหนดเป้าหมายในการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรมชุมชน รวมถึงขาดการจัดสรรงบประมาณโครงการ

แนวทางการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรมเพื่อสื่อความหมายภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม

1) การอนุรักษ์รูปแบบสถาปัตยกรรมบ้านเรือนริมน้ำ โดยการคงรูปแบบสถาปัตยกรรมที่เหมาะสมสอดคล้องกลมกลืนกับสภาพแวดล้อม ทั้งวัสดุ รูปทรง ความสูง และสีของอาคาร เพื่อช่วยในการส่งเสริมมุมมองและทัศนียภาพของภูมิทัศน์ทางวัฒนธรรมตามลำน้ำเจ้าพระยา ทั้งนี้ในระยะยาวควรมีการควบคุมการเปลี่ยนแปลงสถาปัตยกรรมและสภาพแวดล้อมโดยการสนับสนุนให้รักษาอาคารที่คงลักษณะเฉพาะของชุมชนดั้งเดิม ควรมีมาตรการควบคุมด้านความสูงรูปแบบและวัสดุเพื่อให้กลมกลืนกับกลุ่มเรือนไม้ดั้งเดิมเพื่อไม่ให้เกิดการบดบังสภาพภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์

2) การวางแผนปรับปรุงภูมิทัศน์และองค์ประกอบกายภาพเพื่อเพิ่มศักยภาพในการเป็นแหล่งท่องเที่ยว

3) การส่งเสริม พื้นฟูกิจกรรมซึ่งมีเอกลักษณ์ของชุมชน โดยการจัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวและฟื้นฟูเอกลักษณ์และภูมิปัญญาของชุมชนเนื่องจากตลาดคั้งลำน้ำมีการส่งเสริมให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว โดยจัดให้เป็นถนนคนเดิน ทั้งนี้ เพื่อสร้างกิจกรรมการท่องเที่ยวและกระตุ้นให้นักท่องเที่ยวรู้จักมากขึ้นจึงควรจัดกิจกรรมพิเศษภายในพื้นที่ โดยวางแผนทางให้ผู้ประกอบการ ชาวบ้าน มาออกร้านขายของหรือผลิตภัณฑ์จากท้องถิ่นในงาน มีการสาธิตการทำอาหารและผลิตภัณฑ์อื่นๆ โดยใช้พื้นที่หน้าเรือนแถวไม้ริมแม่น้ำเจ้าพระยา ในส่วนของพื้นที่ลานโพธิ์ อาจจัดเป็นร้านอาหารหรือโต๊ะนั่งเพื่อรับประทานอาหารและชมวิวแม่น้ำเจ้าพระยาและแม่น้ำสะแกกรัง โดยกิจกรรมดังกล่าวจะช่วยรักษาวินัยชีวิตและการค้าในพื้นที่ได้ เช่น กิจกรรมเที่ยวเมืองส้มโอหวาน สืบตำนานเมืองมโนรมย์ : กิจกรรม

หิวปิ่นโต เล่าความหลัง ฟังเพลงเก่า ชมเจ้าพระยา ณ บริเวณศาลเจ้าพ่อกวนอู ต. คู้งลำเภา อ. มโนรมย์

4) การประชาสัมพันธ์และให้ข้อมูลมรดกวัฒนธรรม

เพื่อการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม โดยการจัดทำแผนที่เส้นทางท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมให้กับนักท่องเที่ยว สำหรับประชาสัมพันธ์และสื่อความหมายมรดกทางวัฒนธรรม

รูปที่ 5 แผนที่เส้นทางท่องเที่ยวตลาดคู้งลำเภาเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม

อภิปรายผล

การสำรวจและประเมินคุณค่าทางวัฒนธรรมภายในตลาดคู้งลำเภา จังหวัดชัยนาท พบว่ามรดกวัฒนธรรมของพื้นที่มีคุณค่าทั้งคุณค่าทางประวัติศาสตร์คุณค่าทางสุนทรียศาสตร์คุณค่าทางวิทยาศาสตร์/การศึกษา และคุณค่าทางสังคม รวมถึงคุณค่าทางด้านความแท้ (Authenticity) และความมีบูรณาภาพหรือความสมบูรณ์ (Integrity) ตลาดคู้งลำเภา จังหวัดชัยนาท จึงมีบทบาทและคุณค่าในฐานะที่เป็นชุมชนดั้งเดิม ซึ่งมีต้นตุนทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม ความเป็นมาของท้องถิ่นเอกลักษณ์และคุณค่าภูมิทัศน์วัฒนธรรมสามารถสร้างคุณค่าทางเศรษฐกิจและกิจการการค้า เนื่องจากเป็นย่านการค้าดั้งเดิม ซึ่งสะท้อนถึงรูปแบบการตั้งถิ่นฐานริมแม่น้ำเจ้าพระยา ประกอบกับมีรูปแบบอาคารอันเป็นเอกลักษณ์ซึ่งสามารถส่งเสริมเป็นจุดหมายปลายทางทางการท่องเที่ยวและแหล่งเรียนรู้วิถีชีวิตกลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาซึ่งลักษณะภูมิทัศน์วัฒนธรรมดังกล่าวสอดคล้องกับพื้นที่ชุมชนริมน้ำอีกหลายแห่งในประเทศไทย

ทั้งนี้ แนวทางการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรม เพื่อสื่อความหมายภูมิปัญญาท้องถิ่นโดยการปรับปรุงภูมิทัศน์และองค์ประกอบกายภาพเพื่อเพิ่มศักยภาพในการเป็นแหล่งท่องเที่ยวการส่งเสริม พื้นฟูกิจกรรมซึ่งมีเอกลักษณ์ของชุมชน โดยการจัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวและพื้นฟูเอกลักษณ์และภูมิปัญญาของชุมชนเพื่อสร้างสรรค์กิจกรรมท่องเที่ยวและส่งเสริมการจำหน่ายผลิตภัณฑ์จากภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อเสริมศักยภาพการท่องเที่ยวการประชาสัมพันธ์และให้ข้อมูลมรดกวัฒนธรรมเพื่อการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม โดยการจัดทำแผนที่เส้นทางท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมให้กับนักท่องเที่ยวสำหรับประชาสัมพันธ์และสื่อความหมายมรดกทางวัฒนธรรม สอดคล้องกับแนวทางในการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรมเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ซึ่งควรมีการฟื้นฟูชีวิตให้คืนกลับมาสู่ชุมชนด้วยการพัฒนารูปแบบการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม และการเป็นย่านการค้าดั้งเดิมโดยใช้วิถีชีวิตนำการค้า ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดการจัดการภูมิทัศน์ชุมชน (รัฐพงศ์ ปิ่นแก้ว และพัสดราภรณ์ ทิพย์โสธร, 2557) เนื่องจากการจัดการภูมิทัศน์

วัฒนธรรม ไม่ได้หมายความว่าจัดการภูมิทัศน์ให้สวยงามเท่านั้น แต่เป็นการจัดการวิถีชีวิตของชุมชนให้คนในชุมชนได้มีวิถีชีวิตปกติสุขกับสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ จึงเน้นการรักษาไว้ซึ่งเอกลักษณ์ประจำถิ่น และสร้างความเข้มแข็งของชุมชนให้เกิดขึ้น ทั้งนี้คาดว่าจะช่วยส่งเสริมการตระหนักในคุณค่าของภูมิทัศน์วัฒนธรรมในชุมชนของคนในชุมชนและนักท่องเที่ยว และส่งเสริมความเข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างมรดกภูมิปัญญากับสถานที่ เพื่อชุมชนจะได้รับประโยชน์จากการกำหนดพื้นที่มรดกทางวัฒนธรรม

จากผลการวิจัยมีข้อเสนอแนะสำหรับการนำไปใช้ประโยชน์ คือ เป็นการศึกษาเพื่อให้ได้องค์ความรู้ด้านภูมิทัศน์วัฒนธรรมในพื้นที่ลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาตอนกลาง เพื่อสื่อความหมายภูมิปัญญาท้องถิ่นในบริบทของชุมชนสภาพทางกายภาพวัฒนธรรมและเอกลักษณ์ของพื้นที่คุณค่าของภูมิทัศน์วัฒนธรรมของชุมชนริมน้ำ เพื่อเสนอ

แนวทางการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรม ซึ่งจะทำให้ชุมชนหน่วยงาน องค์กรที่เกี่ยวข้องเข้าใจและสามารถนำเสนอแนวทางการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรมเพื่อรักษาเอกลักษณ์ของพื้นที่ และสร้างคุณค่าให้แก่แหล่งมรดกทางวัฒนธรรม รวมถึงการส่งเสริมการท่องเที่ยวได้อย่างเหมาะสม อย่างไรก็ตาม การวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาในมิติของชุมชนโดยไม่ได้รับรองผลสัมฤทธิ์ตามแนวทางการจัดการอันเป็นผลมาจากปัจจัยแวดล้อมภายนอก เนื่องจากการร่วมมือกันของหน่วยงานต่างๆ เป็นกลไกสำคัญในการดำเนินการ นอกจากนี้ยังมีข้อเสนอแนะ สำหรับการทำการวิจัยเพิ่มเติม คือ การศึกษาทัศนคติของประชาชนภายนอกชุมชน และนักท่องเที่ยวเพื่อให้ทราบพฤติกรรมและความต้องการของนักท่องเที่ยวที่มีต่อแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมของตลาดคั้งสำเนา จังหวัดชัยนาท

เอกสารอ้างอิง

- เทิดชาย ช่วยบำรุง. (2552). บทบาทขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นกับการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนบนฐานแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง. กรุงเทพฯ: วิทยาลัยพัฒนาการปกครองท้องถิ่น สถาบันพระปกเกล้า.
- ภาสกร คำภู. (2552). แนวทางการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรม: กรณีศึกษาชุมชนริมน้ำจันทบูร จังหวัดจันทบุรี. การค้นคว้าอิสระปริญญาภูมิสถาปัตยกรรมศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภูมิสถาปัตยกรรม. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- รัฐพงศ์ ปิ่นแก้ว และพัสดราภรณ์ ทิพย์โสธร. (2557). การออกแบบภูมิทัศน์วัฒนธรรมปากคลองสวนหมากเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน. [ออนไลน์]. สืบค้นเมื่อวันที่ 20 กุมภาพันธ์ 2561 จาก <http://161.246.14.22/ocs/submissionfiles/conferences/4/schedConfs/4/papers/54/submission/review/54-102-1-RV.pdf>.
- วลัยลักษณ์ ทรงศิริ. (2556). พื้นพลังความหลากหลายทางวัฒนธรรมในสังคมสยาม. กรุงเทพฯ: มูลนิธิเล็กประไพ วิริยะพันธุ์.
- ศุภรัตน์ เลิศพาณิชย์กุล. (2531). การควบคุมชาวจีนในสมัยรัตนโกสินทร์ ก่อนการปฏิรูปการปกครอง (พ.ศ. 2325-2435). ศิลปวัฒนธรรม. 13(4), 180-198.
- สมบัติ ประจัญตานต์ และคณะ. (2550). แนวทางการจัดการภูมิสถาปัตยกรรมทางการท่องเที่ยวในเขตอีสานใต้. กรุงเทพฯ. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- สุทธิพร ปรีชา. (2551). การศึกษาองค์ประกอบและกระบวนการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรมเพื่อการวางแผนพัฒนาชุมชนตลาดคลองสวน จังหวัดฉะเชิงเทรา. การค้นคว้าอิสระปริญญาการวางแผนชุมชนเมืองและสภาพแวดล้อมมหาบัณฑิต ภาควิชาการออกแบบและวางผังชุมชนเมือง. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- Lennon, Jane and Mathews, Steven and Associates. (1996). *Cultural landscape management : guidelines for identifying, assessing and managing cultural landscapes in the Australian Alps national parks*. Australian Alps Liaison Committee.

